

ale również takie, które w swej treści odnoszą się do teorii psychologicznych ze szczególnym uwzględnieniem psychologii rozwojowej oraz do zjawisk i badań socjologicznych. Problem katechezy młodzieży poddaje pogłębionym analizom przeprowadzonym przez kompetentnych znawców i specjalistów. Dzięki wieloaspektowemu ujęciu zagadnienia stanowi użyteczną pomoc zarówno dla teoretyków, jak i dla praktyków. Inspiruje również do nader cennej i budującej refleksji, że „warto być dobrym katechetą, kochać i poświęcać się dla dobra młodzieży, która jest nadzieją Kościoła i przyszłością świata” (s. 119).

Elżbieta Tkocz

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2005, t. 38, z. 1, s. 260–264

Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog, red. P. Tomasik, Warszawa, Wydawnictwo Salezjańskie 2003, 183 s.

Katecheza polska, wbudowana od 1990 r. w system szkolnej edukacji, współcześnie funkcjonuje w nowej rzeczywistości duszpasterskiej. Szkolne lekcje religii stanowią oryginalną i specyficzną formę katechezy, ale nie są nią w pełnym tego słowa znaczeniu. Są one konieczne w kontekście zaistniałych przemian społeczno-kulturowych, lecz wymagają swoistego dopełnienia i uzupełnienia poprzez katechezę parafialną. Wynika to z faktu, że do natury katechezy należy inicjacja w życie chrześcijańskie. Tymczasem w katechezie szkolnej w sposób naturalny akcentowany jest aspekt intelektualny. Pomimo upływu 14 lat wielu katechetów stawia nadal pytania o tożsamość katechezy szkolnej i o formy jej relacji do działalności duszpastersko-katechetycznej w ramach parafii.

Próba znalezienia odpowiedzi na te pytania jest praca zbiorowa *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*. Publikacja ta jest owocem sympozjum Sekcji Wykładowców Katechetyki, które odbyło się w Częstochowie w dniach 18–19 IX 2002 r. Jej układ kompozycyjny odpowiada etapom, w jakich rozwijano główny problem sympozjum, o czym pisze we wprowadzeniu ks. dr Piotr Tomasik, pod którego redakcją powstała omawiana publikacja. Treść zawierająca teksty referatów polskich katechetów oraz inne artykuły korespondujące ściśle z podjętym tematem: *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, została podzielona na cztery części. Część pierwsza zawiera opracowania, których przedmiotem jest nowy kształt katechezy wypracowany na podstawie *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* (1997 r.) oraz o nowe, krajowe dokumenty katechetyczne, jakimi są *Dyrektorium katechetyczne dla Kościoła Katolickiego w Polsce* (2001 r.) i *Podstawa programowa katechezy* (2001 r.). W części drugiej został podjęty temat korelacji i dialogu pomiędzy podstawowymi środowiskami wychowawczymi: rodziną, szkołą i wspólnotą parafialną. Część trzecią stanowią artykuły poświęcone szczegółowym zagadnieniom, wynikającym z podjętego tematu głównego. Należą do nich: katecheza rodziców oraz korelacje nauczania religii z katechezą rodzinną, parafialną i systemem wychowania szkolnego. W części czwartej, zarazem ostatniej, podjęto próbę ukazania nauczania religii jako płasz-

czynny do podjęcia dialogu interdyscyplinarnego z innymi przedmiotami szkolnymi.

Refleksję na temat głównych kierunków zmian w katechezie polskiej otwiera artykuł ks. bpa Kazimierza Nycza, Przewodniczącego Komisji Wychowania Katolickiego Episkopatu Polski pt. *Filozofia odnowy programowej katechezy Kościoła w Polsce realizowana w latach 1999–2002* (s. 9–17). Autor przedstawia w nim genezę nowych polskich dokumentów katechetycznych z 2001 r. Zapoznaje przy tym czytelnika z polskimi uwarunkowaniami społecznymi i politycznymi lat dziewięćdziesiątych, które w istotny sposób wpłynęły na przebieg prac nad *Dyrektorium katechetycznym dla Kościoła Katolickiego w Polsce i Podstawą programową katechezy*. Wśród nich podkreśla wagę powrotu religii do szkół oraz zmiany administracyjne i strukturalne polskiej szkoły. W kontekście tych przemian wskazuje na jedno z istotniejszych założeń przyjętych w *Podstawie programowej*, jakim jest konieczność dopełniania szkolnego nauczania religii parafialnym duszpasterstwem dzieci i młodzieży (s.14) i wynikającą z tego potrzebę współpracy środowisk, takich jak: szkoła, parafia i rodzina. Autor artykułu, kreśląc perspektywę i zadania wynikające z założeń *Podstawy programowej* dochodzi do bardzo istotnych wniosków. Jego zdaniem, niezmiernie ważną sprawą dla przyszłości katechezy jest „pilnowanie przez poszczególne diecezje, parafie i wspólnoty dopełniającej katechezy parafialnej dla dzieci i młodzieży oraz ich rodziców” (s. 16). Zaznacza też, że „duszpasterstwo katechetyczne powinno mieć charakter ciągły w tym sensie, że katecheza dzieci, młodzieży i dorosłych nie mogą być terenami oddzielonymi od siebie, czy pozbawionymi wzajemnej łączności” (s. 15).

Kolejny artykuł zamieszczony w omawianej publikacji nosi tytuł *O nowy kształt katechezy młodzieży. Katecheza młodzieży według Dyrektorium ogólnego o katechizacji* (s. 18–25). Jego autor, ks. prof. dr hab. Roman Murawski (UKSW), podejmuje trzy główne zagadnienia. Najpierw ogólnie charakteryzuje zasadę korelacji w katechezie, następnie, odwołując się do Jana Pawła II, który jest najznamienszym współczesnym katechetą młodzieży, uzasadnia konieczność korelacji katechezy młodzieży z problemami wieku dorastania. W trzeciej części artykułu autor pragnie odpowiedzieć na pytanie, jak oparta na sugestiach zawartych w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* mogłaby wyglądać katecheza młodzieży skorelowana z problemami wieku dorastania. Szczególnie cenne są wnioski, do których dochodzi autor, podsumowując rozważania dotyczące katechezy młodzieży w nowym kształcie. Jego zdaniem, wśród nich priorytetowe miejsce zajmuje konieczność liczenia się katechetów, jak i twórców podręczników katechetycznych z procesami rozwojowymi, które w sposób burzliwy dokonują się w dorastającym człowieku.

Możliwości oraz ograniczenia korelacji i dialogu podstawowych środowisk wychowawczych są kolejnymi zagadnieniami, których opracowania podjęli się ks. dr Stanisław Dziekoński (UKSW) i ks. dr Piotr Tomasiak (UKSW). Pierwszy z wymienionych autorów w artykule *Korelacja wychowania w rodzinie, parafii, szkole – potrzeba i możliwości* (s. 27–46) podejmuje próbę odpowiedzi na pytania, czy korelacja wychowania w podstawowych środowiskach wychowawczych jest w ogóle potrzebna „a jeśli tak, czym winna się charakteryzować oraz jakie są możliwości jej urzeczywistnienia” (s. 28). Po syntetycznym scharakteryzowaniu wychowania chrześcijańskiego autor przechodzi do podobieństw w działaniach wychowawczych rodziny, parafii i szkoły, by następnie wskazać na różnice wynikające ze specyfiki tych środowisk. Nie pomija także trudności dotyczących korelacji wychowania, na jakie współcześnie natrafiają podstawowe środowiska katechezy. Wśród nich są:

moralny kryzys rodziny oraz szerzący się sytuacjonizm i materialistycznie uformowany liberalizm, którym jest obciążona większość współczesnych prądów w dziedzinie wychowania. W końcowych wnioskach autor postuluje szczególną potrzebę dopełnienia programu nauczania religii o spójne i nowoczesne programy dla parafii i rodziny, których, jak dotąd, odczuwa się wyraźny brak (s. 46).

Artykuł ks. dra Piotra Tomasika *Wzajemny dialog rodziny, szkoły i Kościoła* (s. 47–57) rozpoczyna się od wyjaśnienia pojęć i ukazania różnicy między terminami „współdziałanie” i „dialog”, zaznaczając bardziej teoretyczny niż działaniowy, ukierunkowany na dojście do prawdy charakter dialogu. Następnie z wnikliwością omawia kolejno zakres dialogu rodziny ze szkołą, rodziny z Kościołem oraz szkoły i Kościoła. Na końcu autor proponuje zasady, których stosowanie może zaowocować efektywnym wychowawczo trójstronnym dialogiem rodziny, szkoły i Kościoła. Ich punktem wyjścia jest zrozumienie i przyjęcie przez podstawowe środowiska wychowawcze prawdy, „że ośrodkiem dialogu jest dobro wychowanka” (s. 56).

Cykl artykułów wskazujących na konkretny zakres korelacji edukacji religijnej ze środowiskami wychowania otwiera opracowanie ks. dra hab. Kazimierza Miaszka (UKSW) pt. *Katecheza rodziców w korelacji z chrześcijańską formacją dzieci i młodzieży* (s. 59–72). Autor przeprowadził analizę dokumentów Kościoła, które zawierają odniesienia do katechezy rodzinnej, poczynszy od dokumentów Soboru Watykańskiego II oraz dokumenty ściśle katechetyczne. Wyprowadza wniosek, że w świetle analizowanych dokumentów należy uznać bezwzględne pierwszeństwo katechezy skierowanej do rodziców i rodzin. Postuluje również, „aby katecheza rodziców pozostawała w ścisłej korelacji z chrześcijańską formacją młodego pokolenia [...]. Zintegrowanie bowiem obu form może przyczynić się do skuteczności formacyjnej, owocującej pogłębieniem chrześcijańskiego życia tak młodego pokolenia, jak i rodziców” (s. 68). Szczególnie cenne są zaproponowane przez autora konkretne formy katechezy rodziców, np. nadanie homilii katechetycznego charakteru czy formacja w ramach ruchów i stowarzyszeń katolickich.

Katecheza rodzinna to wiodący temat kolejnych dwóch artykułów. Pierwszy z nich pt. *Korelacja nauczania religii z katechezą rodzinną* (s. 73–90) dra hab. Marka Marczewskiego jest próbą wieloaspektowego zarysowania obrazu współzależności, jaka powinna łączyć naukę religii z katechezą rodzinną. Autor wychodzi od przedstawienia, opierając się na wynikach badań empirycznych, stopnia, w jakim współczesna rodzina realizuje swoją funkcję socjalizacyjną w odniesieniu do przekazu wartości i kształtowania postaw religijnych. Następnie ocenia aktualną sytuację procesu socjalizacji religijnej w rodzinie w świetle dokumentów katechetycznych Kościoła powszechnego i polskiego oraz wskazuje na konieczne formy działania w tej dziedzinie.

Dругi artykuł, którego autorem jest ks. dr Józef Stala (PAT), ma tytuł *Istota i zasady katechezy rodzinnej* (s. 91–103). Poprzez analizę nauki Kościoła i wczesnochrześcijańskiej tradycji odnoszącej się do katechezy rodzinnej oraz obszerne wykorzystanie literatury przedmiotu autor dochodzi do istotnych wniosków pastoralnych. Ich kwintesencją jest stwierdzenie, że katecheza rodzinna jest „zagadnieniem wymagającym sięgania zarówno do literatury katechetycznej, pedagogicznej, jak i psychologicznej. Te wszystkie wskazane elementy nie pozostawiają wątpliwości, że katecheza rodzinna, będąc wielką nadzieją Kościoła, stanowi równocześnie poważne zadanie, jakie przed nim dziś staje” (s. 103).

W świetle *Dyrektorium katechetycznego dla Kościoła Katolickiego w Polsce* wysiłki katechetyczne wielu wspólnot, a także nauczanie religii w szkołach koordynuje parafia (PDK 139). Ks. dr Ryszard Czekalski (UKSW) w opracowaniu pt. *Korelacja nauczania religii w szkole z katechezą parafialną* (s. 104–113) podjął próbę odpowiedzi na pytanie, jak zsynchronizować szczegółowy program katechezy parafialnej z nauczaniem religii w szkole. Na zwrócenie uwagi zasługuje konkluzja, jaką autor zawarł w zakończeniu: „[...] najpierw sam katecheta musi być ściśle skorelowany z parafią. Tylko wówczas można mówić o możliwości korelacji nauczania religii w szkole z katechezą parafialną” (s. 113).

Serię artykułów dotyczących konkretnego zakresu korelacji edukacji religijnej z podstawowymi środowiskami wychowawczymi zamyka opracowanie ks. dra Marcellego Cogiela pt. *Korelacja nauczania religii z systemem wychowania szkolnego* (s. 114–125). Autor, w kontekście trudności w postaci aksjologicznego chaosu, przed którymi stoi nie tylko szkoła, ale także Kościół, rozwija wątek sprowadzający się do próby znalezienia odpowiedzi na pytanie, co powinno stanowić istotę wychowania w polskiej szkole, która od 1990 r. jest jednym ze środowisk katechetycznych. Nie ogranicza się przy tym do własnych spostrzeżeń, lecz odnosi się do prawnych podstaw edukacji w zakresie wychowania oraz do założeń klasycznej pedagogiki, opartych na fundamencie aksjologicznym. W podsumowaniu autor kreśli profil współczesnego nauczyciela – wychowawcy, którego głównym zadaniem, zgodnie z zasadami deontologii pedagogicznej, jest wspomaganie ucznia w integralnym rozwoju jego kształtującej się osobowości. Refleksja ta uświadamia czytelnikowi, że nadrzędny cel wychowania, jakim jest wszechstronny rozwój ucznia, domaga się od pedagogów, aby – jak pisze autor – realizowali „na terenie szkoły odpowiednio zintegrowane systemy wychowawcze, programy wychowania szkolnego, skorelowane z oczekiwaniami rodziców, z oddziaływaniami Kościoła, które dokonują się przez udział uczniów w lekcjach religii” (s. 125).

W części czwartej i zarazem ostatniej omawianej publikacji znajdujemy artykuły, których treść ukazuje nauczanie religii jako element koniecznego dialogu interdyscyplinarnego z przedmiotami szkolnymi. Po opracowaniu ks. dra Piotra Tomasika (UKSW) pt. *Korelacja nauczania religii z przedmiotami szkolnymi* (s. 127–145), w którym w sposób syntetyczny i rzeczowo zostało zdefiniowane pojęcie korelacji oraz omówiono jej źródła i zasady, rozpoczyna się seria artykułów ujmujących praktycznie zjawisko korelacji i dialogu nauczania religii z przedmiotami szkolnymi. Dr Elżbieta Osewska (UKSW) w artykule *Korelacja nauczania religii z językiem angielskim w świetle reformy edukacyjnej* (s. 146–156) podejmuje próbę uzasadnienia sensowności korelacji nauczania religii z nowożytnymi językami obcymi. Odwołując się do praktyki szkolnej na II, III i IV etapie edukacji, podaje na przykładzie języka angielskiego konkretne możliwości integrowania treści nauczania religii i języka obcego. Jest to oryginalny i zarazem szczególnie cenny artykuł. Wpisuje się on bowiem w katalog nielicznych opracowań, w których proponuje się praktyczne wskazania, jak można realizować dialog interdyscyplinarny, który w kontekście zachodzących zmian społeczno-kulturowych i integracji Europy wychodzi naprzeciw uczniom, coraz częściej dążących do uzyskiwania umiejętności językowych.

Konstytutywnym elementem katechezy Kościoła, w tym także katechezy wbudowanej w system edukacji szkolnej, jest element biblijny. Stąd dla katechetów szczególną wartość posiada artykuł *Korelacja katechezy biblijnej z lekcją historii w świetle podstaw programowych obu przedmiotów* (s. 157–169). Jego autorka, dr

Beata Stypułkowska, skupia swoją uwagę na poszczególnych elementach dydaktyki katechezy biblijnej, z uwzględnieniem korelacji jej treści z lekcją historii na II i III etapie edukacyjnym, tj. w klasach IV–VI szkoły podstawowej oraz w klasach gimnazjalnych. W konkluzji niniejszego artykułu jest słuszne stwierdzenie autorki, że „korelacja lekcji historii z katechezą biblijną wzbogaca oba przedmioty. Dobrze prowadzona lekcja historii przygotowuje ucznia do kontaktu z tekstem biblijnym w czasie katechezy. Podobnie dobrze prowadzona katecheza biblijna utrwala i rozwija umiejętności zdobywane na lekcjach historii, uzupełniając jej przekaz” (s. 169). Kolejną, a zarazem wieńczącą omawianą publikację, przykładową propozycją korelacji międzyprzedmiotowej jest artykuł dr Anny Zellmy (UWM) pt. *Korelacja nauczania religii i edukacji regionalnej w gimnazjum* (s. 170–181). Zawiera on w swojej treści wyjaśnienie podstawowych pojęć zawartych w podjętej tematyce, proponuje też określoną strategię osiągania celów korelacji nauczania religii i edukacji regionalnej oraz wskazuje na implikacje dla praktyki katechetycznej.

Wszystkie podjęte zagadnienia w prezentowanej publikacji są niezwykle aktualne i przez to posiadają szczególną wartość. Zostały one profesjonalnie przedstawione przez katechetów z różnych ośrodków akademickich. Myślą stanowiącą konkluzję niniejszego omówienia może z całą pewnością być zawarte we wprowadzeniu stwierdzenie ks. dra Piotra Tomasika, pod którego redakcją powstała publikacja *„Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog”*, że ta „książka, którą otrzymują polscy katechetycy, będzie stanowić inspirację do dalszych badań nad integracją wychowania w domu rodzinnym, szkole i parafii” (s. 8).

Elżbieta Tkocz

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2005, t. 38, z. 1, s. 264–267

Środki audiowizualne w katechezie, red. S. Kulpaczyński, Lublin 2004, 254 s.

Punktem wyjścia dla proponowanej współcześnie katechezy o charakterze integralnym jest człowiek i świat, celem zaś Bóg. Taki model domaga się od katechety wierności depozytowi wiary przy jednoczesnym otwarciu się na sprawy świata i na aktualne potrzeby katechizowanych. Zwracają na to uwagę posoborowe, katechetyczne dokumenty Kościoła, które postulują konieczność podjęcia wysiłków poszukiwania właściwego języka, różnych metod i odpowiednich środków, które mogłyby zwiększyć efektywność przekazu zbawczego orędzia (DOK 146. 149–151). *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (1997 r.) wskazuje, że nauczanie religii w szkole wezwane jest do przeniknięcia na obszar kultury oraz wejścia w relacje z innymi dziedzinami wiedzy (DOK 73). Natomiast w *Dyrektorium katechetycznym dla Kościoła Katolickiego w Polsce* czytamy, że „należy dążyć do tego, aby spotkanie wiary z kulturą dokonywało się możliwie wszędzie, na różnych płaszczyznach, przy użyciu różnorodnych środków i metod” (PDK 72).

Ważne jest więc, w świetle powyższych wskazań, aby w katechezie uznać i do wartościować środki dydaktyczne. Wśród nich znajdują się między innymi środki audiowizualne. Jeśli współcześni katecheci chcą dotrzeć do ucznia i przekazać